

KİTAP TANITIMI / BOOK REVIEW

Samet Ağaoğlu, **“Kuvayı Milliye Ruhu”**, Kaynak Yayınları, İstanbul 1999, 243 sf., İkinci Baskı, ISBN: 975-343-255-0.

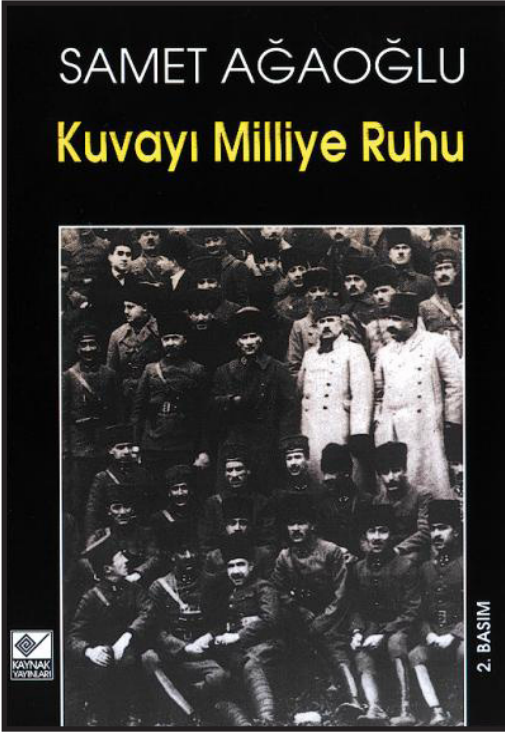
Samet Ağaoğlu, Ahmet Ağaoğlu'nun dördüncü çocuğu olarak 1909'da Bakü'de dünyaya gelmiştir.¹ Doğduğu yıl içerisinde ailesi İstanbul'a göç etmiştir. 1931 yılında Ankara Hukuk Mektebini bitirmesinin ardından Strazburg'da üniversite okumuş, ancak doktorasını tamamlayamadan yurda dönmek zorunda kalmıştır. Babası gibi fikir ve düşünce adamı olan Samet Ağaoğlu aktif siyasetin içerisinde yer almış 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrası tutuklanıp hüküm giymiştir. Ömür boyu hapis cezasına mahkûm edilen Ağaoğlu, 1964 yılında özel bir yasayla serbest bırakılmıştır. Siyasi kişiliğinin yanı sıra fikir ve düşünce adamı yönü de olan Ağaoğlu, çok sayıda anı ve öykü kaleme almıştır. İlk incelemesi olarak gösterebileceğimiz *Kuvayı Milliye Ruhu* adlı kitabını ise 1944 yılında kaleme almıştır.

İnceleyeceğimiz kitapta 23 Nisan 1920'den 1 Nisan 1923'e kadar geçen dönemde; Türk Ulusunun kaderine yön veren olaylar, meclis çatısı altında yaşanan önemli tartışmalar ve alınan kararlar Meclis tutanaklarından yola çıkarak ele alınmıştır.

Samet Ağaoğlu kitabı, *“Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Son Celsesi”* bölümüyle başlamakta ve bu bölümde 17 Şubat 1920 tarihinde kabul edilen “Milli Misak'ın” dünyaya ilan edilişi üzerinde durmaktadır. Yazar: *“Milli Misak ve İnsan Hakları Beyannamesi aynı kaynaktan, milliyet prensibinden ilham almışlardır. Her ikisi de milletlerin, mağlup veya galip olsunlar, hür ve bağımsız yaşamalarını bir hayat kaidesi olarak kabul etmişlerdir. Her ikisi de milli varlığı mukaddes, parçalanmaz, el uzatılamaz saymışlardır.”* (s.9) diyerek her iki belgenin de evrensel niteliğine vurgu yaparak benzer yönlerini ortaya koymaktadır.

Yazar, *“Diktatör Bir Meclis”* başlığını taşıyan kitabın ikinci bölümünde “Kuvayı Milliye Ruhu” nun tanımını yaparak bu ruhun Türk Milletine nereden geldiği üzerinde durmaktadır. Samet Ağaoğlu, bu ruhu şu şekilde ifade etmektedir; *“Milli istiklal davasına atılmış olan Türk Milletini, bu dava devam ettiği süre, bu istiklale inanan ve onu gerçekleştirmek için hesapsız fedakarlığı göze alan bir*

1 TBMM'de Tercüme-i Hal kağıdın da doğum tarihi ve yeri olarak 1325/1909 Kafkasya olarak verilmektedir. Bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Karadişoğulları, Ekrem. “Samet Ağaoğlu İnsan- Eser” Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1999.

ruhsal durum sarsıyordu. Bu ruhsal duruma Kuvayı Milliye Ruhu diyoruz” (s.12). Görüldüğü üzere yazarın tanımı yaparken vurguladığı nokta, bir davaya inanan ve bu dava için hesapsız fedakarlığı göze alabilen bir araya gelmiş kişilerin oluşturduğu manevi gücün yarattığı ruhtur. Yazar bu ruhun Türk Milletine nereden geldiğini ise şu şekilde açıklamaktadır; “Türk Milletine bu ruh, binlerce yıldan beri dünyanın bilinen her köşesinde, bağımsız devletlerle dünya kaderine hükmetmiş olmasından geliyordu. Bu geçmiş, en mükemmel üniversitelerden daha çok bu milleti yetiştirmiştir. Bağımsız devlet fikri Türk Milleti için babadan oğula kanla geçen fikri bir mirastır. Eğer bu geçmiş olmasaydı 1918’in yenilmiş Türk’ü, 1923’ün muzaffer Türk’ü olamazdı”(s.13).

Samet Ağaoğlu’na göre Kuvayı Milliye Ruhu’nun kendini gösterdiği yer Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisidir. O, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: *“Bütün dünya tarihinde millet meclisleri arasında milletin kaderinde en küçük noktalara kadar bu şekilde hakimiyet ve iktidara el koymuş başka bir meclis gösterilemez. Bu yetki, onu yalnız birinci Esas Teşkilat Kanunu’n da (Anayasa) yazılı olan, Türkiye Büyük Millet Meclisi millet kaderine kayıtsız ve şartsız hakimdir”* hükmünden gelmiyordu. Çünkü o Meclisin kullandığı yetki, yazılı hükümlerle ilgili olmayan bir kaynaktan doğuyordu, işte o kaynak, Kuvayı Milliye Ruhu’ydu” (s.12).

Yazar ayrıca, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisini kendisini doğuran olaylarla doğrudan kendisi tarafından kullanılan yetkiler ve işler bakımından Fransız Devriminin Büyük Konvansiyonu ile karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırma da Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin milli iradenin temsili ve daha geniş bir enerjiyle milletin kaderini tayin etmesi bakımından yerinin birinci derece olduğunu ifade etmektedir (s.23).

Samet Ağaoğlu, *“Bir Devlet Nasıl Kurulur ?”* başlığını taşıyan üçüncü bölümde, yeni devletin kurulması noktasında ortaya çıkan iki fikir üzerinde durmaktadır. Ona göre bu iki fikir (1) Yeni bir hükümet oluşturmak ve (2) Bizzat Meclis’in komisyonları eliyle memleketi idare etmek fikirleridir. O, yeni bir hükümet oluşumunu milletin siyasi kudretinin kanıtı olarak görmekte ve *“memleketi meclis komisyonları eliyle idare, bir hükümet oluşumu şekliyle saltanat ve*

hilafet makamına karşı isyan edilmiş olduğu zannını uyandırmak için gereklidir" diyerek yeni bir hükümet oluşumunun gereklerini açıklamaktadır. Samet Ağaoğlu ayrıca, meclis' in içinde ilk gün doğmuş olan bu iki görüşün iki büyük eğilimin ifadesi olduğunu söylemektedir. Ona göre bu iki büyük eğilim; (1) başlamış olan hareket yeni bir devlet kurmakla sonuçlanmalıdır ve (2) başlamış olan hareket, saltanat ve hilafeti kurtarmak içindir (s.34).

"Hakimiyet Milletindir" başlıklı dördüncü bölümde ise, 20 Ocak 1921'de kabul edilen Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun meclise sunulduğundan, kabulüne kadar geçen süreçte meclis de yaşanan tartışmalar tüm yönleriyle ele alınmıştır (s.45). Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Mecliste ilk okunduğunda devrimci niteliği dikkat çekmiştir (s.50). Mecliste Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun taşıdığı esaslar meclis içinde ağır bir endişe doğurmuştur. Yazar bu endişelerden en dikkat çekici olanın Ali Şükrü Bey'in Bolşeviklik Cereyanı söylemi olduğunu ifade etmektedir (s.50-51). Bu endişelere Hükümet adına İçişleri Bakanı Refet Bey cevap vermiştir: "...Bunda doğrudan doğruya zannolunduğu gibi Bolşevik cereyanı, kapitalizm cereyanı, komünistler cereyanı, radikaller cereyanı, hülâsa hiçbir cereyan yoktur. Orta yerde doğrudan doğruya milletin göbeğinden çıkan bir cereyan vardır. Bu cereyanı bulduğumuzu zannediyoruz ve o zan ve kanaat ile buraya çıkıyoruz. Hiç başka bir fikir ve niyetimiz yoktur..." (s.51)

Teşkilatı Esasiye Kanunu hakkında Suphi Soysallıoğlu'nun konuşmasına da (s.51-64) yer veren yazar bu konuşmayı "ilerideki kuşaklara kalacak değerli hatıralardan birisi" olarak ifade etmektedir. Konuşmada başta meşrutiyet (s.53), eğitim ve aydınlar (s.54), memurlar (s.54), köylü ve köylünün durumu (s.55), idari yapı (s.59), seçim (s.60) gibi başlıca konular ele alınmıştır. Konuşma "egemenlik" kavramına vurgu yapması açısından da dikkat çekicidir.

İsmail Suphi Bey (Burdur): "... Nüfusumuz azalmış, yolumuz kalmamış, orman yok, servet yok, insanlar sıhatsız bir hale gelmiş! Bütün bunları bir kelimedede bir fena idare kelimesiyle hülâsa edebilirsiniz. Bundan kimi mesul edeceğiz efendiler? Bundan aydın sınıfı da mesuldür, memur sınıfı da mesuldür. Çünkü aydın sınıfı hem miktarca az idi, bu memleketi dilediği yola götürmüyordu. Hem de bunlar memleketin asıl düşüncesi ile, gelenekleri ile uygun surette yetişememişti. Bunu bu kürsüde itiraf etmek mecburiyetindeyiz." (s.54)

"Efendiler, esaslı maddelerde yüksek yüksek heyetinize birinci olarak takdim ettiğimiz "Hakimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir" maddesini bu kürsü üzerinde okumaktan fevkalade iftihar duyuyorum ve diyebilirim ki, hayatımın en kıymetli anı bu andır. Çünkü bu maddeye karşılık millet, bu kadar kan akıttığı halde, daha önce böyle bir satır yazı hiçbir yerde görülmemiştir." (s.58)

Samet Ağaoğlu'na göre İsmail Suphi Soysallıoğlu'nun bu konuşması Büyük Millet Meclisi'nin ihtilalci ve devrimci ruhundan doğmuştur (s.64).

Yazar, “Mağlubiyetlerden Zaferlere” başlığını taşıyan beşinci bölümde Sevr Antlaşması’nın Meclisin 19.toplantısında hükümlerinin okunması (s.79) üzerinde durarak milli mücadelenin gelişim süreçlerini ele almaktadır. Saray ve Babıali’nin galibiyet sahiplerine karşı koymayı delilik sayması (s.83) konusuna da vurgu yapan yazar Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinde hiçbir milletvekilinin kişisel hiçbir gaye gütmeyen milli mücadeleye katılmalarını ele almıştır. (s.84).

Yazar, bu bölümde ayrıca Birinci Büyük Millet Meclisinin en büyük vasfını ele almaktadır. Yazara göre bu vasfı: “Milletvekillerinin millet ve vatan davalarında en küçük meselelere kadar tam bir hassasiyet ve ciddilikle durmaları, sorumlu makamların her zaman hesap vermeye hazır bir vaziyette bulunması, gerektiği zaman en şiddetli tedbirlerin alınmasına merhametsizce ve zaafa uğramadan karar vermek kabiliyeti, savaşı en karanlık dakikalarda başarıya götürmek azminin sarsılmadan devamı!”dır (s.98-99). Görüldüğü üzere yazar kişisel hiçbir çıkarın milli davadan üstün görülmediğini ve bu ruhun da meclisin en büyük vasfı olduğunu vurgulamaktadır.

Meclis’in, kendi içinde bulunan fikir akımlarının etkisinden gerektiği zaman kurtulmayı bildiğini ifade eden yazar, yine aynı Meclis’ in fikir akımlarını bir kenara bırakarak kendi başkanını diktatör yapmasını şu şekilde ifade etmektedir: “Diktatörlüğün en şiddetli düşmanı olan ve ta kendi kendisini dağıtıncaya kadar bu düşmanlığı, şüphelendiğini her an belirtmekten çekinmeyen Türkiye Büyük Millet Meclisi, memleketi ve vatani tehlikede gördüğü zaman kendi başkanını diktatör yapmaktan çekinmedi. Büyük dikkatini savaşın sevk ve idaresinde toplayarak, telaşa düşmek üzere olan memleketi demirden bir pençeyle vatan ve istiklal savunmasına götürebildi” (s.143).

Samet Ağaoğlu, bu bölümde halkın arzu etmeden, zorla milli mücadeleye katıldığı iddialarını da ele almaktadır. O, bu iddialar da bulunanlara karşı cevabını şu şekilde vermektedir: “Milli Mücadeleden sonra memleketin bazı aydınlarında şöyle bir görüş belirdi: bu mücadelede millet pasif ve hatta olumsuz kalmıştır. O birçok halde zorla davaya katılmış, arzusu olmadan bu davada çalışmıştır. Bu görüş yanlıştır. Hem olaylara, hem de mantığa aykırıdır. Milli mücadele Anadolu Türkü’nün ruhundaki derinlikten doğmuş bir sıçrayıştır. Daha Atatürk Anadolu’ya geçmeden önce memleketin yirmiye yakın çeşitli yerlerinde halk savunma çareleri düşünmek için kongreler, cemiyetler şeklinde toplanmıştı. “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti” Doğu Anadolu’da halkın kendiliğinden meydana getirdiği bir savunma cemiyetidir. Milli Mücadeleyi birkaç büyük vatanseverin, birkaç büyük zeka ve yeteneğin eseri saymak büyük bir milletin ne olduğunu bilmemek demektir. Böyle bir iddia, ilim anlayışına olduğu kadar, gerçeklere de, milli terbiyeye de aykırıdır” (s.152-153).

Samet Ağaoğlu, “Meclisin Denetleme Ve Kontrolü” başlığını taşıyan altıncı bölüm de mecliste tek bir fikir ve kanaat zümresinin olmadığını anlatmaktadır.

birer birer dağıldığını ifade etmektedir. Birinci ve ikinci grup dışında meclis dağılıncaya kadar mecliste yer alan başka bir grup olmamıştır. Ona göre: *"Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasa Hukuku tarihimizde millet denetim ve kontrolünün dikkate değer bir merhalesini oluşturmaktadır. Çünkü önce karşısında bulunduğumuz sistem bir parlamentarizm çeşidi değildir. Bazı çekirdekler bulunmasına rağmen belli programlar etrafında toplanmış fikir ve kanaat zümreleri yoktur. Yalnız "Muhafazakarlar" ve "Yenilik İsteyenler" diye adlandırılabilir iki grup varlığı göze çarpmaktadır. Bu gruplarda birbirlerine oldukça karışmış durumdadırlar. Bunların dışında bazı toplanmalar vardı. Komünist Partisi, Tesanütçüler, Yeşil Ordu gibi. Fakat bu ikinci birleşmelere biraz yapmacık demek mümkündür. Çünkü esasında bunları oluşturanlar ve idare edenler bizzat Milli Mücadelenin başında bulunan kimselerdi. Bu birleşmeler sırası geldikçe birer birer kendiliğinden ortadan kalkmışlardır. Buna karşılık birinci ve ikinci gruplar meclis dağılıncaya kadar yaşadılar"* (s.160). Yazara göre, Birinci Büyük Millet Meclisi'nin idareyi denetleme ve kontrol sistemi, "Kuvayı Milliye Ruhu" nun göz kamaştırıcı bir tesellisidir (s.162).

Bu bölümde daha çok gensoru ve bütçe görüşmelerindeki denetim ve kontrol sistemine yönelik örnekleri (s.162;165;170) ele alan Ağaoğlu, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin hem iç devrimle hem de düşmanla uğraşarak başarılı olmasına vurgu yapmaktadır. Ona göre bu başarının temel şartlarından birisi *"kurduğu sıkı denetim ve kontrol"* olmuştur (s.177).

Yazar, Mücadele başlığını taşıyan kitabın yedinci bölümünde Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tarihini iki taraflı bir kavganın tarihi olarak görmektedir. Yazar, bu durumu: *"Bir yanda dıştan gelen istila, tahakküm ve zor hamlesi, öte yanda iç idarenin tahakküm ve zora dayanan zihniyeti vardı"* (s.178) sözleriyle açıklamaktadır. Yazar ayrıca; *"Kabul etmek gerekir ki, bu kavgada, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, değil yalnız yurdumuzda, hatta bütün dünyada bir örnek olacak kadar yükselmiş, insan ve vatandaş haklarının savunmasıyla bütün insanlığın bir anıtı haline gelmiştir"* (s.178). diyerek Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin mücadelesinin evrensel niteliğine vurgu yapmaktadır.

Milletin kendisini idare etme kudretine inananların mecliste toplandığını ifade eden Samet Ağaoğlu, bunu şu şekilde açıklamaktadır: *"Bu mecliste İstanbul'un Hamit'ten beri gelen değişik idarelerinin, kendilerine bayrak yaptıkları teorilere rağmen uyguladıkları keyfi rejimlerin acı tesirlerini tatmış aydınlar, kontrolsüzlüğün harap ettiği bir memleketi kurtarmak için hayatlarını öne atmış askerler kendisine hiçbir şey vermeden yalnız Anadolu'nun kalbinden kopmuş sade ve içi yanan vatandaşlar bir araya toplanmıştır. Bu insanlar milletin kendi kendisini idare etmek kudretini duymuş ve ispat etmişlerdir. Atatürk ilk defa bu insanların meclisindedir ki, Türk vatanının gerçek sahiplerinin kimler olduklarını bütün dünyaya ve tarihe ilan etmiştir"* (s.178).

Kitapta Türkiye Büyük Millet Meclisinin yüzyıllardır çektiği acının kaynağını bulduğunu ifade eden yazar: *"Büyük Millet Meclisi, Türk Milleti'nin"*

yüzyıllardan beri çektiği acıların gerçek kaynağını, bu milletin idaresini ellerine alanların kendi yetkilerini mutlak kılmalarına ve her çeşit kontrol ve denetimden uzaklaşmalarında bulmuştur. Bunun içindir ki, ta ilk toplandığı günden başlayarak memlekette artık bir inkılap başladığını ve kendisinin bir inkılap ve devrim meclisi olduğunu ilan etmişti” (s.179) diyerek bu durumu açıklamaktadır. Ayrıca, Samet Ağaoğlu, Meclisin milli hakimiyet prensibini tam olarak uygulamak için iki yola başvurduğunu ifade etmektedir. Bunların ilki vatandaşı kanun dışında hareketlere karşı korumak ve savunmaktır. İkincisi ise Büyük Millet Meclisi’nin hak ve yetkilerine el uzattırmamaktır (s.180).

Samet Ağaoğlu, kitabın “Bazı Yüzler” başlığını taşıyan sekizinci bölümünde Meclis Başkanı ve aynı zamanda Devlet Başkanı olan Mustafa Kemal Paşa’nın Büyük Meclisi idarede ki başarısını şu şekilde ortaya koymaktadır: “M. Kemal Paşa’nın, Büyük Meclisi idarede gösterdiği başarı etkenlerinden birisi de bu Mecliste beliren fikir akımlarının hepsinden büyük dava yolunda yararlanmasını bilmiş olmasıdır” dedikten sonra sözlerini şu şekilde sürdürmektedir; “Bütün fikirlere bir noktada, zafer noktasında bu sayede toplamıştır. Komünist telakkiler en ileri milliyetçi fikirlerle M. Kemal Paşa kanalıyla anlaşılabilir bulunuyordu. Cephe durumu ve siyasi şartlara göre, bu fikirlerden bir tarafı kuvvetleniyor ve yine bu şartlara göre diğer fikre meylediyordu..” (s.207-208). Samet Ağaoğlu, ayrıca Atatürk’ün Meclisi manevi tatmine idare etmesi üzerinde de durmaktadır. Ona göre: “Mustafa Kemal Paşa, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisini daima şu manevi tatminle idare etmiştir. Büyük Meclis’in milli iradeyi kayıtsız ve şartsız temsil ettiğini, yürütme ve kanun yapma yetkilerini yine kayıtsız ve şartsız elinde topladığını ve kabul ettiğini ilan ederek” (s.207). Yazar ayrıca Mustafa Kemal Paşa’nın Meclisi yönetirken büyük itidal ve iradeye sahip olduğunu da belirtmektedir (s.208).

Samet Ağaoğlu, kitabın “Büyük Meclis Dağılıyor” başlıklı son bölümünde milli mücadelenin yedi dev şöhreti olarak adlandırdığı milli mücadelenin öncülerini detaylıca ele almaktadır. O, bu yedi şöhreti: “hepsi de genç yaşlarında devletin en yüksek sorumluluk mevkilerinde hizmet ettiler” diyerek ifade etmektedir. Samet Ağaoğlu’nun yedi şöhret olarak adlandırdığı kişiler; Mustafa Kemal, Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir, Hüseyin Rauf Bey, Ali Fuat Paşa, Mahmut Celal Bayar ve Refik Koraltan’dır (s.228-229).

Kitap, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin milli mücadele döneminde aldığı kararların evrensel niteliklerine vurgu yapması açısından dikkat çekicidir. Nitekim ülkenin içinde bulunduğu en zor şartlarda bile “bağımsızlık” fikrinden vazgeçmeyen bir “Kuvayı Milliye Ruhu”nun Mecliste hakim olduğunu görmekteyiz. Bu anlamda kitapta, ülkenin tehlike de olduğu bir dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisinin kendi içinde fikir ayrılıkları olmasına karşın ülkenin geleceğini ilgilendiren en hayati konuların tartışılarak alınmasını milli mücadelenin bağımsızlık ruhunun bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Kitapta meclisin milletin kaderinde tam anlamıyla hakimiyet kurmasının

bir sonucu olarak Kuvayı Milliye Ruhunun kendisini gösterdiği yerin Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi olduğu ifade edilmektedir. Bu anlamda kitabın dönemsel olaylar ışığında değerlendirmelerde bulunması açısından kaynak olarak yararlanılabilecek bir eser olduğunu ifade edebiliriz.

Sonuç olarak kitapta 23 Nisan 1920'den 1 Nisan 1923'e kadar geçen dönem de Türk Ulusunun kaderine yön veren olaylar, meclis çatısı altında yaşanan önemli tartışmalar ve alınan kararlar Meclis tutanaklarından yola çıkarak ele alınmıştır. Bu anlamda kitap başta milli mücadele ve inkılap tarihi çalışmaları olmak üzere parlamento tarihi açısından da yararlanılabilecek bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Mesut Can AKÇAY²

---

2 Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (mesutyir1@gmail.com).